

**ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԱՐՏՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐԸ՝
ՈՐՊԵՍ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԹԱՑՈՒՄ ԿԻՐԱՌՎՈՂ
ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔԱՅԻՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐ**

Հայրապետյան Լուսինե

Երևանի պետական համալսարան,

Հայաստան

Համառոտ ներածական: Մանկավարժական արտտեխնոլոգիաները արդի մանկավարժական մոտեցումներում դիտարկվում են իբրև մանկավարժական գործընթացի արդյունավետության բարձրացման պայման՝ դրսևորվելով իբրև այլընտրանք ավանդական մանկավարժական մոտեցումներին: Ուսումնասիրելով արտտեխնոլոգիաների կիրառման առանձնահատկությունները մանկավարժական գործընթացում՝ կարելի է լուծել անձի սոցիալականացման, ուսուցման, դաստիարակության կարևորագույն խնդիրներ:

Հիմնախնդիրը: Մեր հետազոտության հիմնախնդիրն է ուսումնասիրել մանկավարժական գործընթացում կիրառելի արտտեխնոլոգիաների հնարավորությունները՝ որպես սովորողի համակողմանի զարգացման, կառուցողական մտածողության, ստեղծագործականության մակարդակի բարձրացման, ինքնամոդելավորման այլընտրանքային ձև:

Հիմնախնդրին առնչվող արդիական հետազոտությունների և հրատարակությունների վերլուծություն: Հիմնախնդիրն ուշադրության է արժանացել այնպիսի մանկավարժ-տեսաբանների, հոգեբանների կողմից, ինչպիսիք են Լ. Դ. Լեբեդեան, Ն. Հ. Սերգեևան, Ս. Ա. Տյագլովան: Մանկավարժական տարաբնույթ խնդիրների լուծմանն ուղղված արտտեխնոլոգիաներ են մշակել նաև Վ. Պ. Անիսիմովը, Է. Վ. Տարանովան, Ա. Յու. Սմետանինը և ուրիշներ:

Հոդվածի շրջանակներում իրականացվող հետազոտության նպատակը: Մեր ուսումնասիրության նպատակն է բացահայտել արտտեխնոլոգիաների տեսակները, մեկնաբանել դրանք որպես մանկավարժական գործընթացում կիրառվող այլընտրանքային մոտեցումներ:

Բանալի բառեր: *Մանկավարժական արտտեխնոլոգիաներ, իզոթերապիա, դրամաթերապիա, երաժշտաթերապիա, բիրլիոթերապիա, հեքիաթաթերապիա, երաժշտաթերապիա, անձի կոնցեպտուալ համակարգ, կառուցողական մտածողություն:*

21-րդ դարի մանկավարժական մոտեցումներում, ի թիվս բազմապիսի մանկավարժական հիմնախնդիրների, արդիական և առաջնային են համարվում անձի ստեղծագործական ներուժի բացահայտման, դրա խթանման և զարգացման հարցերը, որոնց համար պահանջվում է համակողմանիորեն դիտարկել անձի կոնցեպտուալ համակարգը՝ որպես հոգեկան միավորների համակարգված ամբողջություն: Վերջինս կազմում է մտածողության և գիտակցության ինֆորմատիվ հիմքը: Անձի կոնցեպտուալ համակարգի մեջ են մտնում նաև անձի ներքին և արտաքին աշխարհների բազմամակարդակ և ամբողջական հասկացումը, նրա մտքերը և իմացությունը, նրա վերաբերմունքը, հույզերն ու ապրումները, երազանքներն ու պլանները, վարքային մոդելները, որոնք հատուկ ուշադրության են արժանանում մանկավարժական գործընթացի տարբեր համակարգերում [2, 59-62]: Ակներև է դառնում, որ անձի հոլիստիկ կառուցվածքը՝ մարմին, միտք, հոգի, կարիք ունի համաչափ զարգացման, որը հաճախ միակողմանի կամ ոչ լիարժեք է բացահայտվում անձի սոցիալականացման, ուսուցման, դաստիարակության գործընթացներում: Խնդիրը երբեմն անձի մոտ սեփական ներուժի ոչ ամբողջական մեկնաբանվածության, ոչ լիարժեք բացահայտվածության մեջ է՝ մասնավորապես ստեղծագործականության և կառուցողականության տեսանկյունից: Կառուցողական մտածողությունը համակցում է անձի ակադեմիական, սոցիալական, զգացմունքային փորձն ու գիտելիքը, վերածում համակցված մտածողության՝ առավել ճկունացնելով մարդուն իրավիճակային այլընտրանքներ ստեղծելու, դրանցում ճկուն վարքագիծ դրսևորելու հարցում: Նշված խնդրի լուծման տեսանկյունից արվեստի մանկավարժության մեջ առանձնահատուկ տեղ ունեն արտտեխնոլոգիաները: Թեև ավանդական մոտեցմամբ արվեստի տարբեր ձևեր մանկավարժական գործընթացի համակարգերում օգտագործելիս ուսուցիչը թե՛ դասի ժամանակ, թե՛ արտադասարանական կամ արտադպրոցական միջոցառումների ընթացքում կարող է ստեղծել գեղարվեստական միջավայր, գեղագիտական տեսանկյունից՝ կարևոր հարցեր լուծել՝ ձևավորելով գեղագիտական ճաշակ, գեղարվեստական հաղորդակցման մշակույթ, այնուամենայնիվ այդքանը բավարար պայման չէ երեխայի ստեղծագործականության խթանման, կառուցողական մտածողության ձևավորման և դրանց դրսևորումների համար: Մինչդեռ արտտեխնոլոգիաները կարող են ներգործել երեխայի ենթագիտակցության և գիտակցության վրա տարբեր ուղղություններով, սովորողի և սովորեցնողի միջև կարող են ստեղծել փոխազդեցության երկկողմանի ակտիվ կապեր, ինչն էլ կապահովի կառուցողական մոտեցման դրսևորմանը երկուստեք՝ թե՛ ուսուցչի, թե՛ սովորո-

դի կողմից, ինչպես նաև իրենց թերապևտիկ ազդեցությամբ ունենալ առողջապահական դեր և նշանակություն՝ ուսուցչի ու սովորողի համար:

Գեղարվեստական-գեղագիտական և ստեղծագործական ուղղվածությունից կախված՝ տարբերում ենք արտտեխնոլոգիաների հետևյալ տեսակները.

1. բիբլիոթեքապիա,
2. երաժշտաթերապիա,
3. դրամաթերապիա,
4. հեքիաթաթերապիա,
5. իզոթերապիա:

Բիբլիոթեքապիան՝ որպես արտտեխնոլոգիա, հիմնվում է խոսքի, դրա ազդեցիկ ուժի վրա: Այս արտտեխնոլոգիան կարելի է կիրառել թե՛ կենսաբանորեն առողջ, թե՛ հատուկ կարիքներով երեխաների հետ տարվող սոցիալ-մանկավարժական բնույթի աշխատանքներում: Բիբլիոթեքապիան ունի մի քանի ձևեր, որոնց կիրառման առանձնահատկությունները բխում են սովորողի ունեցած խնդրի առանձնահատկություններից: Բիբլիոթեքապիայի հիմնական միջոցը ընթերցանությունն է, գրավոր և բանավոր խոսքը, դրանց ազդեցիկ ուժը: Բիբլիոթեքապիա իրականացնելու համար «հումք» կարող ենք համարել գրական տարբեր ժանրերի ստեղծագործությունները՝ փոքր արձակից մինչև պոեզիա և այլն [5]:

Դրամաթերապիան և իմագոթերապիան (կերպարային թերապիան) դերախաղային գործունեության տեսակներ են, երբ առանձին-առանձին կարևորում են ձայնը, բեմական պլաստիկան, էտյուդները, երևակայության, զգացմունքների բեմականացումը, հիմնախնդրի իրավիճակային թատերականացումը և այլն [3, 174]: Դրանք կարելի է կիրառել թե՛ դպրոցական թատրոնում, թե՛ դասի ժամանակ: Ավանդական թատերական ներկայացումներից տարբերվում են նրանով, որ այս տեխնոլոգիայի ժամանակ իբրև թատերականացված նյութի ատաղձ կարող են համարվել տվյալ անձի հոգեվիճակը, նրա վախերը կամ այլ անձանց հետ կատարված միջադեպերը և այլն:

Հեքիաթաթերապիայի համար ընտրվում են մի քանի տիպի հեքիաթներ՝ ռեցեպտորային, հրաշապատում, դիդակտիկական և այլն: Կարելի է նաև նկարել հեքիաթ, հորինել տեղում, օգտագործել արդեն պատրաստի հեքիաթը՝ սովորեցնելու կայացնել այլընտրանքային որոշումներ իրավիճակային լուծում պահանջող դեպքերում, լինել առավել ճկուն և հնարամիտ: Հեքիաթը ևս օգնում է ախտորոշել անձի ունեցած բազմապիսի խնդիրներ:

Իգորթերապիան կենսաբանորեն առողջ անձի ստեղծագործականության խթանման ձևերից է, սակայն այն զարգացման խանգարումներ ունեցող երեխաների խնդիրը թեթևացնելու միջոց է, մանկավարժի կողմից իրականացվող շտկողավերականգնողական արտտեխնոլոգիա: Դրա տեսակներից են նկարչությունը, կոլաժը, քանդակագործությունը, ծեփամածիկով աշխատանքը, արվեստի պատրաստի գործերը և այլն:

Երաժշտաթերապիան իր բոլոր ձևերով (ոթիթմաթերապիան, երգելը, երաժշտություն հորինելը և այլ ձևեր) արտտեխնոլոգիաների համակարգում առանձին տեղն ունի: Այն օգնում է անձին մշակել սթրեսակայունության համակարգ, զարգացնել ասոցիատիվ մտածողություն, հանգստացնել նյարդային համակարգը, ձևավորել մանկավարժական գործընթացի սուբյեկտների առողջապահական էկոհոգեբանական մշակույթ և այլն: Այս ամենին զուգընթաց այսօր ուշագրավ է Ռուշել Բլավոյի առաջարկած, երաժշտական գործիքների միջոցով որևէ օրգան-համակարգի ապաքինմանն ուղղված մեթոդը [4]:

Արտտեխնոլոգիաները հնարավորություն են տալիս բացահայտելու երեխային բազմակողմանիորեն՝ վեր հանելով նրա ներքին տագնապները, ցուցաբերելով հոգեբանամանկավարժական բնույթի օգնություն և աջակցություն, առավել կառուցողական դարձնելով երեխայի սոցիալականացման գործընթացը, նպաստելով հոգևոր-բարոյական չափանիշների ակտիվ յուրացմանը: Արտտեխնոլոգիաները հատկապես առավել արդյունավետ են ներգործում, երբ հենված են արվեստի մանկավարժության մի քանի մոտեցումների վրա: Նախ երեխայի կատարած աշխատանքի գնահատումը պետք է լինի առանց թվանիշի, փոխարենը մեծահասակը՝ ուսուցիչ, ծնող, պետք է ապրումակցի, քաջալերի նրան: Այս հանգամանքը երեխային դարձնում է անկաշկանդ, նրա համար ստեղծում է ապահովության զգացողություն, հոգեբանական ինքնահոս ազատության միջավայր, որի ընթացքում երեխան սկսում է իր ներսում կուտակված անհանգստությունները վերածել պատկերների, գույների, սիմվոլների: Այդ ընթացքում մեծահասակը ռեֆլեքսիայի միջոցով պետք է փորձի ընկալել երեխայի ապրումները, կիսել զգացմունքերը, կարեկցել նրան, ինչն էլ բերում է սոցիալական հարաբերությունների, կապերի ստեղծման ու ամրապնդման կառուցողականության: Հաջորդը արտտեխնոլոգիաների կիրառման ժամանակ ընտանեկան արժեքների վրա հենված դաստիարակության կազմակերպումն է արտթերապևտիկ գրույցների միջոցով, քանի որ երեխայի բարոյական կերպարը, մարդայնացման գործընթացը սկսվում է ընտանիքում՝ այս միկրոսոցիումի արժեքների յուրացման պահից սկսած:

Արտտեխնոլոգիաներն ունեն ուղղվածություն՝

1. անձնակողմնորոշիչ և անձնակենտրոն. անձի տարիքային և հոգեբանական հնարավորությունները հաշվի առնելը, երեխայի պահանջմունքերի կարևորումը կրթական գործընթացներում, դրանց բացահայտումը,

2. արժեքանական-արժեկողմնորոշիչ. անձի ինքնակառավարման հմտությունների ձևավորումը,

3. մարդաբանական. անձի հոլիստիկ զարգացումը,

4. գեղարվեստական. անձի գեղարվեստական-գեղագիտական զարգացումը,

5. հերմենևտիկական. անձի կողմից իրավիճակի գնահատման կարողությունը, արտաշխատանքում ստեղծած սիմվոլների ապակողավորումը:

Նման մոտեցումը ցույց է տալիս արտտեխնոլոգիաների բազմամակարդակ ազդեցությունը [1, 97-98]:

Մանկավարժական արտտեխնոլոգիաների կառուցվածքի տրամաբանությունն ընթանում է 3 փուլով:

1. Ախտորոշման փուլ: Այս փուլում որոշվում են անձի զգացմունքայնության աստիճանը, դրա դրսևորման կարողության չափը՝ որպես ներքին վիճակ, անձի՝ մանկավարժական օգնություն պահանջող «թույլ կողմերի» հստակեցումը:

2. Պատկերանշանային փուլ: Այս փուլում երեխան վերարտադրում է իրեն տվյալ պահին հուզող երևույթը գեղարվեստական-փորձարարական ձևերի միջոցով: Դրանք ներքին հոգեվիճակների պրոյեկցիաներ են, որոնք հոգեբանամանկավարժական տարատեսակ նշանակալից խնդիրների լուծման համար կարող են օգտագործվել իբրև այդ խնդրի մոդելավորված տարբերակ:

3. Ռեֆլեքսիվ-արժեքանական: Այս փուլում տեղի է ունենում անձի կողմից ոչ վերբալ, զգացմունքային գործունեության գիտակցում, դրանց խոսքային ձևակերպումը, տրվում են արդեն ծանոթ մոտեցումների փոխարեն նոր, այլընտրանքային ցուցումներ, ոչ ուղղակիորեն, սակայն ուղղորդում են անձին դեպի նոր արժեքային դիրքորոշումների հետ հարմարմանը:

Հատուկ պետք է կարևորել արտտեխնոլոգիաներ կիրառող ուսուցանողի պատրաստվածությունը, քանի որ նրա աշխատանքային վարպետությունից է կախված այս առանձնահատուկ մանկավարժական տեխնոլոգիաներով աշխատանքի վերջնարդյունքի ամբողջական և դրական ելքը:

Հետազոտության նորույթը: Մանկավարժական արտտեխնոլոգիաները դիտարկվել են իբրև մանկավարժական գործընթացում կիրառվող այլընտրանքներ:

Եզրակացություն: Մանկավարժական արտտեխնոլոգիաները յուրահատուկ մանկավարժական այլընտրանքներ են՝ լուծելու ոչ միայն անձի ստեղծագործական ներուժի զարգացման ինքնաբացահայտման, ինքնարնկալման հարցեր, այլև նոր մեկնաբանություն են ավանդական և ժամանակակից մոտեցումների կողքին մանկավարժական գործընթացի արդյունավետ կազմակերպման տեսանկյունից: Արտտեխնոլոգիաները կարող են օգտակար լինել կենսաբանորեն առողջ և հատուկ կարիքներով երեխաների համատեղ ուսումնական գործունեության կազմակերպման հարցում: Այստեղ է, որ արտտեխնոլոգիաները՝ որպես հոգեկարգավորման յուրահատուկ մեխանիզմներ, կարող են մանկավարժական գործընթացը դարձնել առավել ներառական, համագործակցային և հանդուրժողական, իսկ մանկավարժի համար՝ ստեղծագործական ու կառուցողական:

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АРТ-ТЕХНОЛОГИИ КАК АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ПОДХОДЫ ПРИМЕНЯЕМЫЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ

Այրապետյան Լուսինե
ԵГУ, Армения

Аннотация

Направленность педагогики XXI века нацелена на самопознание личности. С этой точки зрения арт-технологии как альтернативные средства дают возможность раскрыть ребёнка всесторонне, выявить его внутренние тревоги, оказать помощь и поддержку психолого-педагогического характера, сделать процесс социализации ребенка более конструктивным, способствовать активному усвоению им духовно-нравственных норм. Более продуктивны арт-технологии в тех случаях, когда они основаны на положениях артпедагогики.

Арт-технологии подразделяются на виды. В зависимости от художественно-эстетической и творческой направленности различают следующие виды арт-технологий:

1. библиотерапия,
2. музыкотерапия,
3. драматерапия,
4. сказкотерапия,

5. изотерапия.

Библиотерапия как арт-технология основывается на воздействии речи и ее силе.

Драматерапия, или имаготерапия – это способ игровой деятельности, во время которой по отдельности обращают внимание на постановку голоса, на сценическую пластику, этюды, воображение, выражение чувств и т.д.

Для сказкотерапии отбирается несколько сказок – рецепторные, чудотворные, дидактические и другие. Сказка также помогает диагностировать многие проблемы личности.

Изотерапия – один из способов стимуляции творчества у биологически здоровой личности, однако это также является способом, облегчающим проблемы детей с нарушениями развития, а также осуществляемая педагогом коррекционно-восстановительная арт-технология. К ней относятся рисунок, коллаж, скульптура, работа со шпаклевкой, готовые произведения искусства и т.д.

Музыкотерапия во всех своих формах (ритмотерапия, пение, сочинение музыки и другие формы) также занимает свое отдельное место в системе арт-технологий. Она помогает личности выработать систему стрессоустойчивости, развить формы ассоциативного мышления, успокоить нервную систему, сформировать экопсихологическую культуру субъектов педагогического процесса и т.д.

Особо следует отметить важность подготовки преподавателя, применяющего арт-технологии, поскольку от его трудового мастерства зависит полноценный и положительный исход работы по этим специфическим педагогическим технологиям.

Ключевые слова: Педагогические арттехнологии, изотерапия, драматерапия, музыкальная терапия, библиотерапия, сказкотерапия, музыкальная терапия, концептуальная система личности, конструктивное мышление.

PEDAGOGICAL ART-TECHNOLOGIES AS ALTERNATIVE APPROACHES APPLIED IN THE PEDAGOGICAL PROCESS

Hayrapetyan Lusine
Yerevan State University,
Armenia

Abstract

In 21st century, pedagogy tends to self-understanding of a human being. From this point of view as alternative means of approaches the art-technologies give opportunity to reveal a child comprehensively, find one's inner troubles, support as a pedagogue-psychologists, make the child's ability to socialize more constructive and to boost and to appropriate his moral criteria. Art-technologies impact better especially when they are

based on the art of the pedagogical rules. Art-technologies are divided into several types. Depending on its artistic-aesthetic and creative aspects we do differentiate the following types of art-technology:

1. Bibliotherapy
2. Music therapy
3. Drama-therapy
4. Fairy tale- therapy
5. Isotherapy

As an art-technology Bibliotherapy is based on the power of speech and its powerful impact.

Drama- therapy or an image-therapy is a way of the playful act, when one by one the importance is given to voice, stage behavior, etudes, imagination, the stage performance of the feelings and so on.

For the Fairy tale- therapy are chosen several types of fairy tales. The fairy tale also helps to diagnose one's different problems.

Isotherapy promotes the biological creativity of a healthy person. It also decreases the problems of a child struggling development problems. One of the types of it is a picture, collage, sculpture, plasticine, artwork, and so forth.

In its all ways the music therapy has its unique place in the frames of the art-technology. It helps a person to develop a stress resistance system, promotes the ways of the associative thinking, calms the system of the nerves, etc.

It's significant to highlighted readiness of an art-technology trainer as from his/her professional approach depends the final result of this art-technology and its positive outcome.

Keywords: *Pedagogical artechnologies, isotherapy, dramatherapy, music therapy, bibliotherapy, fairytale therapy, music therapy, conceptual system of personality, constructive thinking.*

Список использованной литературы

1. Анисимов В.П., Скворцова, Т.П. (2017). Арт-педагогическая профилактика негативизма детей: монография. – Тверь: Твер.гос.ун-т.
2. Бегоян А.Н. (2013). Анатомия психотравмы: боль, болезнь и исцеление // "Психотерапия". № 5 (125).
3. Медведева Е.А., Левченко И.Ю., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А., (2001). Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: учеб. для студентов сред. и высш. пед. учеб. Заведений, Москва: "Академия". 2001.
4. Метод музыкального воздействия и лечения Рушеля Блаво, <https://blavo.ru/stati/metody/muzykoterapiya/>.
5. «Чтение и терапия» Надежда Челомова, <https://monocler.ru/biblioterapiya-knigi-posamorealizatsii/>.

References

1. Anisimov, V. P., Skvortsov, T. P. (2017). Art-Pedagogical Prevention of Art-Pedagogical Prevention of Negative Attitudes in Children, Tver, Tver State University.
2. Begoyan, A. N. (2013). Anatomy of Psychotrauma: Pain, Disease and Healing // "Psychotherapy". № 5 (125).
3. Medvedeva, E. A., Levchenko, I. Yu., Komissarova, L. N., Dobrovolskaya, T. A. (2001). Art pedagogy and art therapy in special education: studies. for students of environments. and higher ped. studies. Establishments, Moscow: "Academy".
4. The method of musical impact and treatment of Rushel Blavo, <https://blavo.ru/stati/metody/muzykoterapiya/>.
5. Reading and Therapy Nadezhda Chelomova, <https://monocler.ru/biblioterapiya-knigi-posamorealizatsii/>.

Материал был представлен и отправлен на рецензию: 12.04.2019

Принято к публикации: 18.04.2019

Рецензент: канд.пед.наук, доцент Аревик Казарян

The material was submitted and sent to review: 12.04.2019

Was accepted for publication: 18.04.2019

Reviewer: Assoc. Prof., Ph.D. Arevik Ghazaryan